

Pogorišče pri Lajbonu

Nikolaj Štibelj

Že veliko je bilo napisanega o nasilju nemškega okupatorja med drugo svetovno vojno v Selški dolini. Tu mislim predvsem na podobne prispevke v zborniku Železne niti. S tem člankom želim opisati tragični medvojni dogodek, ki se je zgodil lokacijsko in časovno odmaknjen od znane tragedije v Dražgošah. Kot je razvidno iz naslova, je tema prispevka okupatorjevo uničevalno dejanje, požig domačije, kmečke hiše z gospodarskim poslopjem, pri Lajbonu v Zg. Golici v župniji Selca.

Zg. Golica leži na osojnem severnem pobočju slemena, ki se razprostira od hriba Čaun do Miklavške gore. Nadmorska višina je okoli 800 metrov. Pobočje se na začetnem delu, pod slemenom Čaun, spušča na ravninsko Dolenjo vas, oddaljeno slabo uro hoda. Ledinsko ime tega pobočja je Kraj. Pobočje proti Miklavški gori pa se spušča proti vasi

Selca. Tu je še del Zg. Golice. Nižje proti Selcem je Sp. Golica. Domačija pri Lajbonu leži najvišje v Zg. Golici, in sicer tik pod vrhom slemena Čaun. Pobočje pod Lajbonovimi njivami in travniki je do vasi Dolenja vas v celoti poraščeno z gozdom. Takrat je bilo na tem področju le nekaj gozdnih poti.

Ta domačija je manjša hribovska kmetija, ki je v času požiga imela vso potrebno infrastrukturo za bivanje in kmetovanje. Bivalni prostori so bili v večji enonadstropni kmečki hiši, ki se po obnovi uporablja še danes. Osnova za gospodarsko dejavnost pa so bili gospodarsko poslopje, kozolci, različna vprežna vozila, pogonska naprava – t. i. gepelj, stroji, kot so slamoreznica, mlatilnica in podobno. Vse to je bilo, razen treh kozolcev, med požigom uničeno ali poškodovano.

Pogorela hiša pri Lajbonu. Foto: arhiv avtorja

In kaj se je zgodilo pri Lajbonu žalostnega 4. maja 1944, na god sv. Florijana?

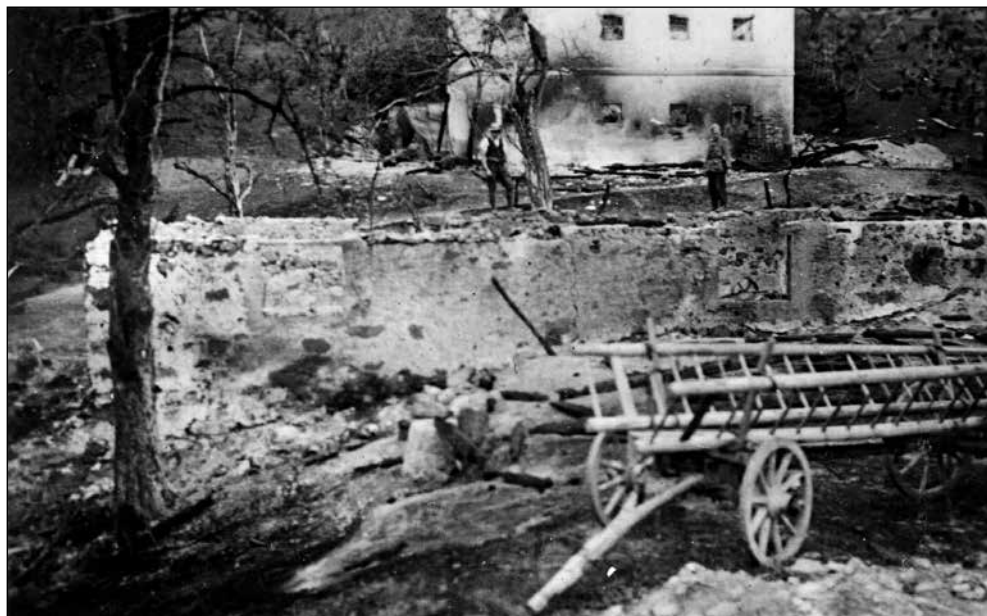
Partizanska enota, del Gorenjskega odreda, je prejšnji večer opravila prehranjevalno akcijo v Dolenji vasi. Ponoči se je umaknila čez pobočje Kraj mimo domačije pri Brnu na vrh prej omenjenega slemena Čaun. Enota se je v glavnem razporedila na lokacijo nad Lajbonovimi njivami. Na manjši ravnici pod njivami, oziroma 80 metrov pod slemenom, so bila poslopja Lajbonove domačije. Partizani so pričakovali zasledovanje Nemcev in so bili pripravljene na obrambo. Nemci so naslednje jutro, to je 4. maja, res sledili partizanom, in sicer iz postojanke v Dolenji vasi, iz Selc in verjetno tudi od drugod. Nemci so se ustavili približno 70 metrov pod domačijo, pri zidanem kozolcu, ki je bil glede na partizansko zasedo na vrhu slemena delno v kritju. Med nemškim in partizanskim položajem sta bila hiša in hlev. Partizanski položaj nad hišo je bil za varnost teh objektov precej izzivalen. Po pripovedovanju mame je sledilo daljše in krajše streljanje. Do večjega boja ni prišlo. Nemci so hoteli svojo akcijo upravičiti in so zažgali hlev, verjetno

z utemeljitvijo, da je bila hiša polna partizanov. Pa ravno takrat ni bilo ne v hiši ne v hlevu nobenega partizana.

Do požiga je prišlo zelo hitro. Izstrelili so nekaj zažigalnih bomb. Del strehe na hlevu je bil še krit s slamo, zgornji del zgradbe pa je bil v celoti lesen. Le spodnji del, kjer je bila živina, je bil zidan. V hlevu je bilo takrat šest glav živine, tri ovce in dva prašiča. Iz gorečega hleva se je ogenj razširil na hišo, ki je imela lesen napušč v špici – podstrešni del.

Vse se je dogajalo v dopoldanskem času. Doma smo bili: mama Marjanca in trije otroci: štiriletni Jože, še ne triletni Niko in polletna Mici. Brat Stanko je bil rojen naslednje leto in je v tem letu tudi umrl, brat Karel pa je bil rojen dve leti kasneje.

Kot sem že omenil, je mama slišala streljanje in zaradi varnosti smo se preselili iz bivalnih prostorov v klet z obokanim stropom, ki je skoraj v celoti v zemlji. Seveda mama ni vedela, kaj se pravzaprav dogaja. Kar nekaj časa smo že bili v kleti. Začeli so se pojavljati čudni glasovi. Mama je šla previdno ven in videla, da je že vse v ognju. Na srečo je bil tudi strop do vhodnih vrat obokan. Tako je bil izhod delno varen. Mamina skrb in stiska sta bili veliki. Hitro

Pogoreli hlev pri Lajbonu. Foto: arhiv avtorja

se je bilo treba odločiti, kaj storiti. Tudi ni bilo jasno, kakšne so razmere zunaj. Verjetno si je rekla, da s tremi otroki ne more biti nikomur sumljiva in nevarna. Zato smo zapustili klet in hišo. Zunaj nas ni nihče ustavil. Odšli smo k sosedu Brnu. Ta domačija leži nekoliko nižje proti zahodu in je peš oddaljena dobrih pet minut.

4. maja goduje sv. Florijan, ki je zavetnik pred požari. Navada je bila, da se vsaj po en član družine udeleži Florijanove maše, ki se na ta dan daruje v cerkvi na Bukovici, katere zavetnik je sv. Florijan. Ta navada se je delno ohranila še do danes. Maše se je udeležil oče Korl. Domov se je vračal čez vas Stirpnik. Že med hojo po poti skozi gozd je slutil nesrečo. Slišal je strele in vohal dim. S tesnobo se je približeval robu gozda, kjer se začenjajo njive. Od tu se v razdalji 250 metrov vidijo vsa poslopja Lajbonove domačije. Z grozo je opazil, kaj se dogaja. Hlev je bil ves v plamenih. Tudi hiša je že začela goreti. Z dvignjenimi rokami je pričel teči k goreči hiši, da bi reševal družino in imetje. Nemci so ga opazili in tudi on njih. Ker so videli, da je v civilni nedeljski obleki, niso takoj streljali nanj. Oče je iz znakov in povelj razbral, da zahtevajo, da gre proti njim. Kot sem že

povedal, so bili nekoliko nižje od hiše in hleva. Težko si je zamisliti počutje, stisko in skrb očeta, ko je videl, kaj se godi, on pa ne more, oziroma ne sme nič storiti, medtem ko plameni strežejo po življenju družini in požirajo delo več rodov. Ni vedel, kaj se dogaja z družino, ali smo še v hiši ali smo se pravočasno rešili ali se nam je zgodilo še kaj hujšega. Po prihodu so ga Nemci namreč zadržali, ga zasliševali in ga poniževali. "Koliko je partizanov? Zakaj jim nudiš zatočišče? Zakaj jih nisi prijavil?" Po končani akciji je moral z njimi oditi v Dolenjo vas in nositi mitraljez. Proti večeru so ga Nemci izpustili. Vse do vrnitve ni vedel, kako se je doma tragedija končala za družino. Od Nemcev je slišal omenjati besede "Kinder mit der Mutter", a ni vedel, za kaj gre.

Na domačiji sta pogorela hlev s privezано živino, ovcami in prašičema ter hiša z vsem imetjem, ki smo ga imeli. Nad zgornjo etažo so bili stropi z lesenimi stropniki. Prav tako strop nad bivalnim prostorom – hiša s pečjo. Vsi ti stropi so se zrušili. V teh prostorih je vse zgorelo. Le obokani stropi nad kletjo, vežo, kuhinjo in spodnjo kamro se niso zrušili. V kleti požar ni uničil nič. Iz zgornjih prostorov je bila rešena ena omara z oblačili. Oblačila so

bila poškodovana, saj je skozi omaro letela krogla. Omaro je rešil Moklovc – Peter Potočnik. Z zadnje strani hiše je vstopil v zgornji prostor nad kletjo. Bil je dober očetov prijatelj iz sosednje vasi, prav tako z manjše hribovske kmetije. Bil je partizan. Boril se je za osvoboditev, ne za revolucijo. Žal pa ni dočakal konca vojne. Ni padel na bojišču, očitno je bil žrtev internih razmer.

Ko je streljanje ponehalo in so se Nemci umaknili, so pričeli prihajati najbližji sosedji, da bi pričeli reševati. Poleg že omenjenega Moklovca sta prva prišla Brnov ata Jaka in hči Ivanka. Ivanka pravi: "Razen manjših uporabnih predmetov se ni dalo nič več rešiti." Preden se je zrušil strop, je Moklovc rešil star baročni križ z dvema angeloma ob vnožju. Križ je bil rešen že drugič. Nekaj let pred vojno ga je ukradel potujoči krošnjar. Oče je šel toliko časa za njim, da ga je dobil nazaj. Križ stoji še danes v hiši na svojem mestu.

Pri sosedu so nas lepo sprejeli. Videli so, kaj se dogaja, saj se od njihove hiše vidi k naši hiši. Povedali so: "Tudi mi smo bili v velikih skrbeh, da se pri nas ne bi ustavili Nemci. Ponoči smo imeli obiske umikajočih se partizanov." Imeli so tudi več ranjencev. Treba jih je bilo oskrbeti. Bolničarki je pomagala domača hči Ivanka. Krvava oblačila so zakurili v peči, madeže krvi pa temeljito očistili, da ne bi ostalo kaj sledov. Ranjence so partizani odnesli v manjšo bolnišnico, ki je bila v bližini Ojstrega Vrha. Na srečo se Nemci pri njih niso oglasili.

Takrat je bilo po hribovskih domačijah tako, da je bilo treba Nemce, če so prišli, postreči, če so prišli partizani, pa seveda prav tako. Partizani so spraševali, ali je prišlo okrog kaj Nemcev, Nemci pa obratno. Znan je bil rek neke žene, ki je običajno rekla: "Skupaj hodite, da ne boste ves čas spraševali eden za drugega."

Naša nastanitev pri sosedu je bila zanje velika obremenitev. Tudi pri Brnu je le manjša kmetija. Družina je bila 10-članska, skupaj z nami pa je bilo pet članov več. Vse je bilo treba nahraniti, oprati in

nastaniti. Poskrbeti je bilo treba tudi za ljudi, ki so pričeli z deli na pogorišču. Vse to se je z dobro voljo in nesebično pomočjo Brnovih uredilo, za kar jim velja še enkrat prisrčna zahvala. Brnova družina je bila poštena, razgledana, dobra, s krščanskimi vrednotami. Sin najmlajše hčerke Lojzke je postal duhovnik – gospod Janez Zdešar.

Vsaka vojna je nesmiselna in kruta. Brnove, nič krive, je kasneje doletela še hujša nesreča. Izgubili so očeta Jaka in sina Jakoba. Očeta jeseni leta 1944, sina pa naslednje leto. Oče Jaka je bil znan sadjar in vrtnar, dober in napreden gospodar. Že pred vojno je zasadil velik in lep sadni vrt, ki je bil znan daleč naokoli. Z mojim očetom, ki se je prav tako ukvarjal s sadjarstvom, sta veliko sodelovala. Tudi drugim sta opravljala sadjarska dela. Moj oče je s tem delom nadaljeval do starosti.

Hiša in hlev sta bila po veliki zaslugi vaščanov in dobrih ljudi iz okoliških vasi delno obnovljena že do zime leta 1944, tako da smo se lahko zasilno vselili. Hiše po hribovskih vasi so bile takrat skromne, brez elektrike in vode. Tudi s hrano smo bili preskrbljeni. V tem času je bilo poleg skrbi za življenje najpomembnejše, ali bo dovolj hrane za preživetje.

Mislím, da je bila takrat solidarnost ljudi na višku. Darovali so nam tudi živino. Tako smo bili preskrbljeni z mlekom. Veliko jih je bilo, ki so darovali gradbeni material, storitve v delu in obrtne storitve. Pri obrtnih storitvah sta bila posebno prizadevna Čavnar in Rebernik iz sosednje vasi Dragobačk. Takrat so bile po hribovskih le slabe kolovozne poti. Prevoz gradbenega materiala iz doline je bil zelo težaven. V poštev sta prišli le konjska in volovska vprega, vendar se je tudi za to delo našlo dovolj dobrih ljudi.

Opisanih dogodkov se sam le bežno spominjam. Viri temeljijo na pripovedovanju mame, očeta in Brnove Ivanke, poročene Benedičič – Jeralove mame s Studena.

Članek posvečam v spomin staršem in ostalim dobrotnikom.